

EGIPTO GYNYBOS MINISTRO 2013 M. LIEPOS 3 D. VEIKSMŲ KONSTITUCINIAI PAGRINDAI: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Kristina Kenstavičienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4546
Elektroninis paštas k.kenstaviociene@mruni.eu

Pateikta 2013 m. rugpjūčio 23 d., parengta spausdinti 2014 m. kovo 28 d.

doi:10.13165/SMS-14-6-1-07

Anotacija. *Liberalios demokratinės valstybės kariauja, kad apsaugotų fundamentalią valdymo formą nuo užpuolimų, ar tai būtų valstybės, besivadovaujančios skirtingais konstituciniais principais, ar teroristinės organizacijos, ketinančios sunaikinti jos integralumą¹. Tačiau visuomeniniai neramumai pačios valstybės viduje ir galiausiai 2013 m. liepos 3 d. Egipto gynybos ministro veiksmai iškėlė klausimą, o kokios priemonės užtikrina demokratinę kariuomenės kontrolę, ar demokratinė valstybė gali apriboti ir kontroliuoti ginkluotųjų pajėgų panaudojimą demokratiškai. Valstybės vadžios institucijų galių pasiskirstymas (valdžių padalijimo principas) pirmiausiai įtvirtinamas konstitucijoje. Siame straipsnyje, lyginant su kitų valstybių, ikūnijančių skirtingas valdymo formas, konstitucinėmis nuostatomis, analizuojamas 2012 m. gruodžio 26 d. Egipto Arabų Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas valstybės vadovo, kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, konstitucinis statusas ir kokie konstituciniai pagrindai egzistavo Egipto gynybos ministro 2013 m. liepos 3 d. veiksams atlikti arba užkirsti kelią jiems atlikti.*

1 Yasuo, H. War Powers. *The Oxford handbook of comparative constitutional law*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 464.

Reikšminiai žodžiai: valstybės vadovas, kaip vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, gynybos ministras, kariuomenės vadas, Konstitucija.

Įvadas

Prisiminkime 2013 m. liepos 3 d. visuomenės informavimo priemonėse² pasklidusią žinią, kad Egipto armija suėmė ir pašalino iš pareigų valstybės Prezidentą Mohamedą Mursį, kuris atsisakė vykdyti karinį 48 val. ultimatumą – atsistatydinti iš pareigų dėl šalyje kilusios politinės krizės. Valstybės valdžia buvo sutelkta islamiškų jėgų (Musulmonų brolijos) rankose, vis ryškėjo ekonomikos smukimas, o tai vis labiau stiprino Respublikos Prezidento oponentų nepasitenkinimą³. Egipto opozicijos lyderis Hamdeenas Sabbahi paragino kariškius įsikišti po keturias dienas trukusių protestų, kurių dalyviai reikalavo Prezidento atsistatydinimo. Nėgana to, iš karto po kariškių sprendimo nušalinti nuo valdžios Prezidentą Egipto ginkluotųjų pajėgų vadas, kuris taip pat yra gynybos ministras, pareiškė⁴, kad sustabdo 2012 m. gruodžio 26 d. Egipto Arabų Respublikos Konstitucijos galiojimą, paleidžia parlamentą, o Konstitucinio Teismo vyriausiasis teisėjas perims prezidento galias. Šis pareiškimas reiškė, kad Prezidentas Mohamedas Mursi, kuris buvo pirmasis demokratiškai išrinktas tautos, nebeteko valdžios. Praėjus mažiau nei pusei paros po to, kai kariškiai nuvertė valstybės vadovą, Aukščiausiąjame Konstituciniame Teisme teisėjas Adly Mansouras duodamas priesaiką per ceremoniją sakė: „Prisiekiu išlaikyti respublikos santvarką, gerbti konstituciją⁵ ir įstatymus bei ginti žmonių interesus“. Kad šalyje prasidėjo balansavimas tarp demokratinio bei nedemokratinio režimo, patvirtina ir tai, jog Egipto nacionalinėje spaudoje akcentuota „tautos revoliucija“, „revoliucijos

2 Žr. Perversmas Egipte: kariuomenė perima valdymą [interaktyvus]. 2013 m. liepos 3 d. [žiūrėta 2013-07-03]. <<http://www.delfi.lt/news/daily/world/perversmas-egipte-kariuomene-perima-valdyma.d?id=61771469>>.

3 Be to, Egipto armija „prevenciškai“ laiko nušalintą šalies prezidentą, nes prokurorai gali pateikti kaltinimus M. Mursiui dėl jo ir kitų kalinių pabėgimo iš kalėjimo per sukilimą 2011 metais, kurio metu buvo nuverstas jo pirmtakas Hosni Mubarakas. Žr. Nušalintas Egipto prezidentas M. Mursi pateko į kariškių rankas [interaktyvus]. 2013 m. liepos 4 d. [žiūrėta 2013-07-04]. <<http://www.delfi.lt/news/daily/world/nusalintas-egipto-prezidentas-m-mursi-pateko-i-kariskiu-rankas.d?id=61772681#ixzz2cDjF2knC>>.

4 Statement from the General Command of Egypt's Armed Forces [interaktyvus]. 3rd July 2013 [žiūrėta 2013-07-10]. <<http://souples.net/2013/07/04/statement-from-the-general-command-of-egypts-armed-forces/>>.

5 Reikia paskyti, kad nuo to laiko, kai 2013 m. liepos 3 d. gynybos ministras paskelbė bendrą ginkluotųjų pajėgų pareiškimą, jog sustabdomas 2012 m. gruodžio 26 d. Konstitucijos galiojimas iki tol, kol laikinasis Egipto Prezidentas priėmė 2013 m. liepos 8 d. konstitucinę deklaraciją, šalyje nebuvo galiojančios konstitucijos. Žr.: The Constitutional Declaration on 8 July 2013 [interaktyvus]. 8 July 2013 [žiūrėta 2013-07-10]. <<http://www.constitutionnet.org/vl/item/egypt-constitutional-declaration-8-july-2013>>.

legitimumas“ ir taip siekta suteikti karinių pajėgų veiksams teisėtumą bei išsklaidyti abejonas, ar įvykiai nėra apibūdintini kaip perversmas⁶.

Šiame kontekste galima suprasti Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) Prezidento nacionalinio saugumo komandos, NATO generalinio sekretoriaus, Vokietijos užsienio reikalų ministro ar Jungtinių Tautų generalinio sekretoriaus raginimus Egiptą kuo greičiau grįžti prie konstitucinės santvarkos bei prie civilinės vyriausybės, kuri atspindėtų egiptiečių, t. y. visos tautos, valią.

Egipto įvykiai verčia susimąstyti, ar iš tiesų demokratinėje valstybėje teisėti minėti ginkluotųjų pajėgų veiksmai ir, visų pirma, kariuomenės vado, gynybos ministro, bei kokios demokratinės priemonės užtikrina jų kontrolę. Aktualu, ar tokių valstybių kaip JAV, Jungtinė Karalystė, Vokietija bei Prancūzija demokratija, kuri XX a. yra tapusi pavyzdžiu daugeliui naujai susikūrusių ar nepriklausomybę atgavusių valstybių, *inter alia* Lietuvai, taip pat yra pavojuje. Todėl šio straipsnio tikslas – išanalizuoti gynybos ministro ir valstybės vadovo, kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, konstitucinę padėtį valstybės valdžios institucijų sistemoje, atsakant į klausimą, ar gynybos ministrui suteikta teisė pašalinti valstybės vadovą, kaip vyriausiąją ginkluotųjų pajėgų vadą, iš pareigų, o konstitucinės justicijos institucijos teisėją paskirti laikinai eiti prezidento pareigas. Straipsnyje remiamasi ne tik Egipto, bet ir JAV, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Prancūzijos konstitucinių nuostatų analize, o jos pagrindu atliekamas ir Lietuvos Konstitucijos atitinkamų straipsnių vertinimas.

Rašant straipsnį remtasi prof. E. Jarašiūno⁷, prof. M. Vainutės⁸, prof. D. Žalimo⁹ ir kt. autorių moksliniais darbais, kuriuose nagrinėjamas valstybės vadovo konstitucinis statusas, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija¹⁰, kurioje pateikiami valstybės gynybos konstituciniai pagrindai.

- 6 Egipto spauda giria prezidento M. Mursi atstatydinimą [interaktyvus]. 2013 m. liepos 4 d. [žiūrėta 2013-07-04]. <<http://www.delfi.lt/news/daily/world/m-mursi-nuo-kalejimo-iki-egipto-prezidenturos-ir.d?id=61777107>>.
- 7 Jarašiūnas, E. Prancūzijos Respublikos Prezidento konstitucinis statusas. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: MES, 2011.
- 8 Vainutė, M. Vokietijos Federacinės Respublikos Prezidento konstitucinis statusas. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: MES, 2011.
- 9 Žalimas, D. Lietuvos Respublikos užsienio politikos konstituciniai pagrindai. *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis: liber amicorum Juozui Žiliui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
- 10 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl tarptautinių karinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 32-1503; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181- 6708; Atitaisymas: 2004, Nr. 186; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas „Dėl pradėtos teisėsenos nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 57-1364.

Mokslinis tyrimas atliktas taikant mokslinės literatūros bei teisės aktų analizės, sisteminimo, vertinimo ir apibendrinimo teorinius metodus .

1. Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai vadovauti Vyriausybei, kurios nariu yra gynybos ministras

Prieš bandant atsakyti į klausimą, kas – valstybės vadovas ar gynybos ministras – yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, lyginant su kitų valstybių konstitucinėmis nuostatomis, aptarsime, koks Egipto Respublikos Prezidento konstitucinis statusas valstybės valdžios institucijų sistemoje, kokie Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai vadovuti Vyriausybei, *inter alia* gynybos ministrui. Egipte 2013 m. liepos 3 d. galiojo 2012 m. gruodžio 26 d. Egipto Arabų Respublikos Konstitucija¹¹, todėl ja ir remsimės tolesnėje analizėje.

Iš pirmo žvilgsnio Egipto Konstitucija¹² atrodo gana demokratiška: pirmos dalies straipsniai įtvirtina valstybės politinės santvarkos principus, socialinius, etinius, ekonominčius principus; antra dalis – žmogaus teises bei laisves; trečiosios dalies nuostatos reglamentuoja valstybės valdžios institucijų sistemą bei statusą, o ketvirtosios dalies – nepriklausomas institucijas ir reguliavimo agentūras; galiausiai, penktoje dalyje numatytos baigiamosios ir pereinamosios nuostatos, aptariamai tokie klausimai, kaip Konstitucijos keitimas, valstybės sostinė, vėliava ir pan.

Tačiau 2013 m. liepos 3 d. įvykiai Egipte, kai kariuomenės vadas ėmėsi veiksmų prieš kitas valstybės valdžios institucijas, vis dėlto kelia abejonių, ar nagrinėjama Konstitucija nėra tik demokratiškumo fasadas, deklaruojantis konstitucines vertybes, kurios paneigiamos valstybės valdžios institucijų praktika? Juo labiau kad pagal Konstituciją gynybos ministras nėra Konstitucijos garantas (saugotojas), be to, jam nenumatyta teisė sustabdyti Konstitucijos galiojimą. Kitaip tariant, susiduriame su konstitucijos fiktyvumo klausimu¹³.

Vis dėlto tai, kad Egipte ginkluotosioms pajėgoms suteikta ypatinga reikšmė, patvirtina jau Konstitucijos preambulė, kuri skelbia:

11 Po 2011 m. sausio 25 d. Egipte kilusios revoliucijos (dar viena iš Arabų pavasario, prasidėjusio 2010 m. gruodžio 18 d., revoliucijų), raginusios nuversti esamą režimą, 2012 m. birželio 24 d. demokratinuose, visuotiniuose rinkimuose surinkus 51,73 proc. balsų buvo išrinktas pirmasis Egipto Arabų Respublikos Prezidentas, kuris 2012 m. birželio 30 d. davė konstitucinę priesaiką Aukščiausiąjame Konstituciniame Teisme. 2012 m. gruodžio 26 d. Prezidentas pasirašė naują Egipto Arabų Respublikos Konstituciją po to, kai ji buvo patvirtinta Steigiamojo susirinkimo 2012 m. lapkričio 30 d. ir referendume 2012 m. gruodžio 15–22 d.

12 The Constitution of the Arab Republic of Egypt - approved on 30 Nov 2012 [interaktyvus]. 30 November 2012 [žiūrėta 2013-07-10]. <<http://www.constitutionnet.org/vl/item/new-constitution-arab-republic-egypt-approved-30-nov-2012>>.

13 Tačiau atsižvelgiant į užsibrėžtą šio mokslinio tyrimo tikslą, straipsnyje nebus siekiama minėtą teiginį patvirtinti ar paneigti.

„Mes, Egipto žmonės, gailestingiausiojo ir maloningiausiojo Dievo vardu ir su jo pagalba, skelbiame, kad tai yra mūsų Konstitucija... Sausio 25 d revoliucijos dokumentas, revoliucijos, kurią inicijavo mūsų jaunimas, kuri sutelkė mūsų žmones ir kurią palaikė ginkluotosios pajėgos. <...>

Tęsiant mūsų nepriekaištingos revoliucijos, kuri suvienijo Egipto žmones dėl vieno tikslo – sukurti šiuolaikišką demokratinę valstybę, mes skelbiame nustatantys šiuos principus: <...>

Aštuntas: ginti tėvynę yra pareiga ir garbė, o mūsų ginkluotosios pajėgos yra patriotinė, profesionali ir neutrali institucija, kuri nesikiša į politinius reikalus ir yra šalies apsauginis skydas.“

Egipto Konstitucijos 5 straipsnyje numatyta, kad suverenitetas priklauso žmonėms, kurie jį įgyvendina ir gina bei saugo nacionalinę vienybę. Žmonės yra valdžios šaltinis, tačiau pasigendama detalumo, kaip suverenitetas įgyvendinamas ir kokios institucijos įgyvendina valstybės valdžią. Daugelio demokratinų valstybių konstitucijose eksplisitiškai nurodoma, kad suverenitetas įgyvendinamas tiesiogiai arba per demokratiškai išrinktus tautos atstovus. Todėl tenka analizuoti Konstitucijos formą bei straipsnių išdėstymą pagal tam tikrus institutus.

Kaip minėta, Egipto Konstitucijos trečioji dalis, reglamentuojanti valstybės valdžios institucijų sistemą bei statusą, pirmiausiai pradedama nuo įstatymų leidžiamosios valdžios, kuri suteikta dvejų rūmų parlamentui (Atstovų taryba – žemieji parlamento rūmai, Shura taryba – aukštieji parlamento rūmai). Antrasis skyrius skirtas vykdomajai valdžiai, kuriai priklauso Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė.

Egipto Prezidentas yra valstybės vadovas ir kartu vykdomosios valdžios vadovas (132 str.). Tokia konstitucinė nuostata tarsi sudarytų pirminę prielaidą teigti, jog tai vienas iš prezidentinio valdymo bruožų¹⁴, tačiau tolesnė analizė tai paneigia. Egipto Konstitucijoje numatyta, kad valstybės vadovas prezidentinius įgaliojimus įgyvendina per Ministrą Pirmininką¹⁵, jo pavaduotojus ir ministrus, o tai jau panašu į Jungtinės Karalystės monarcho konstitucinę padėtį. Nors Jungtinės Karalystės monarchas kaip suverenas valstybės valdžios institucijų sistemoje užima pirmą vietą ir kartu formaliai yra vykdomosios valdžios vadovas, *de facto* Vyriausybė veikia monarcho vardu ir įgyvendina Karūnos prerogatyvas¹⁶. Tuo tarpu Egipto Konstitucijoje nerasi-

14 Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos 1787 m. II straipsnio 1 skyrius taip pat skelbia, kad vykdomoji valdžia priklauso Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentui, kuris vienasmeniškai už jos vykdymą atsakingas Kongresui.

15 Formuojant Vyriausybę Egipte, panašiai kaip ir kitose valstybėse, Respublikos Prezidentas paskiria asmenį Ministru Pirmininku bei paveda jam suformuoti Vyriausybę (139 str.), kurių narius Ministras Pirmininkas skiria be derinimo su Prezidentu. Tačiau suformuota Vyriausybė turi pristatyti savo veiklos programą Atstovų taryboje ir gauti žemųjų parlamento rūmų pasitikėjimą. Vyriausybės bei gynybos ministro atskaitomybė Prezidentui nenumatyta.

16 Išskyrus Karūnos asmenines prerogatyvas, taip pat kai kurias svarbiausias politines prerogatyvas, kaip, pavyzdžiui, parlamento paleidimo teisė, Ministro Pirmininko paskyrimas, žr. Bar-

me nuorodos, kad Ministras Pirmininkas, jo pavaduotojai ar ministrai prezidentinius įgaliojimus įgyvendina valstybės vadovo vardu. Todėl trūksta aiškumo, kieno vardu tokie įgaliojimai įgyvendinami ir kam už jų įgyvendinimą kyla atsakomybė.

Galima paminėti, jog Vokietijos Federaliniam Prezidentui yra nustatyta konstitucinė pareiga nepriklausyti nei vykdomajai, nei įstatymų leidžiamajai institucijai, t. y. Prezidentui suteikiami reprezentaciniai įgaliojimai. Apibūdindama Vokietijos Federalinį Prezidentą, M. Vainiutė¹⁷ nurodo, jog jis yra „valstybės institucija, kuriai ypač būdingas neutralumas – jis politiškai nepriklausomas“. Beje, Egipto Konstitucija taip pat draudžia Prezidentui kadencijos laikotarpiu būti šališkam, nors ir nepateikia detalesnio tokio draudimo turinio, skirtingai nei Lietuvos Respublikos Konstitucija¹⁸. Galiausiai, kaip kontrastas aptartiems valstybių vadovams, paminėtinas Prancūzijos Prezidento vaidmuo, kuris ypač išauga, jei jis yra faktinis parlamento daugumą sudarančių politinių jėgų lyderis¹⁹. Pasak E. Jarašiūno, tokiu atveju Prancūzijos Prezidentas „stipresnis“ nei prezidentinės respublikos prezidentas. Dėl to politikos mokslų literatūroje apibūdinant Prancūzijos Penktosios Respublikos politinę sistemą kartais net vartojama „respublikinės monarchijos“ kategorija²⁰.

Dar vienas Egipto Konstitucijos trūkumas – nėra Prezidento įgaliojimų sąrašo, išskyrus išimtinius²¹, nustatytus 142 straipsnyje. Ir nors tam tikri konstituciniai tikslai keliami asmeniui, einančiam Egipto Prezidento pareigas, – ginti žmonių interesus, saugoti šalies nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, valdžių padalijimą

nett, H. *Constitutional and administrative law*. London: Cavendish Publishing Limited, 2004, p. 99, 130–131.

17 Vainiutė, M., *supra* note 8, p. 495.

18 Nors Lietuvoje, kaip ir Egipte, vykdomoji valdžia yra dualistinė, priskirta Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei, tačiau pagal Konstitucijos 83 str. 2 d.: „Asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu, turi sustabdyti savo veiklą politinėse partijose ir politinėse organizacijose iki naujos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos pradžios“, o duodamas priesaika išsipareigoja „būti visiems lygiai teisingas“ (82 str. 1 d.).

19 Pagal Prancūzijos Respublikos 1958 m. Konstitucijos 7 straipsnį Respublikos Prezidentas pirmininkauja Ministrų Tarybai, kuri yra pagrindinė Vyriausybės, atskaitingos tiek parlamentui, tiek Prezidentui, veiklos forma. Tokiuose posėdžiuose priimami teisės aktai pasirašomi Respublikos Prezidento ir tik ypatingais atvejais Respublikos Prezidentas gali perduoti Ministrui Pirmininkui teisę pirmininkauti Ministrų Tarybai.

20 Jarašiūnas, E., *supra* note 7, p. 445.

21 Konstitucinis imperatyvas draudžia Egipto Prezidentui per Ministrą Pirmininką, jo pavaduotojus ir ministrus, *inter alia* gynybos ministrą, įgyvendinti įgaliojimus, susijusius su gynyba, nacionaliniu saugumu ir užsienio politika bei nustatytus Konstitucijos 139 (vyriausybės formavimas), 145 (užsienio santykiai), 146 (vadovavimas ginkluotosioms pajėgoms), 147 (civilių ir karinių tarnautojų skyrimas), 148 (nepaprastosios padėties paskelbimas) ir 149 (malonės ir amnestijos teisė) straipsniuose (141 str.). Kitaip tariant, šie įgaliojimai išimtinai priskirti tik valstybės vadovui. Vis dėlto dalį savo įgaliojimų Respublikos Prezidentas gali pavesti Ministrui Pirmininkui, jo pavaduotojams, ministrams ar gubernatoriams, tačiau įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas (142 str.). Reikia pabrėžti, kad toks įstatymas turėtų paisyti prieš tai minėto konstitucinio imperatyvo.

(132 str.), vis dėlto sunku vienareikšmiškai pasakyti, ką suponuoja konstitucinė nuostata „Prezidentas yra vykdomosios valdžios vadovas“. Ar jis tik formaliai (panašiai kaip ir Jungtinėje Karalystėje, kai monarcho įgaliojimus vyriausybė įgyvendina jo vardu), ar realiai (kaip Prancūzijoje Prezidentas, kai vadovauja Ministrų Tarybos posėdžiams) yra vykdomosios valdžios vadovas, todėl gali duoti privalomus nurodymus ministrams, *inter alia* gynybos ministrui?

Egipto Konstitucijos 158 straipsnio, įtvirtinančio pagrindines Vyriausybės funkcijas, 1 punktą nustato, jog Vyriausybė bendradarbiauja su Respublikos Prezidentu, nustatant valstybės politiką bei prižiūrint jos įgyvendinimą, o Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybei, prižiūri jos darbą ir nukreipia ją Vyriausybės funkcijoms atlikti (155 str. 2 d.). Be to, svarbiems klausimams aptarti Respublikos Prezidentas gali sušaukti Vyriausybės posėdžius ir jiems vadovauti, prašyti iš Ministro Pirmininko ataskaitų apie viešuosius reikalus (143 str.). Tačiau atsižvelgiant į tai, jog ši kompetencija yra diskrecinė ir nepatenka prie draudžiamų perduoti Prezidento teisių, galima manyti, kad Egipto Prezidentui, kaip ir Vokietijos bei Lietuvos prezidentams ar Jungtinės Karalystės monarcho, suteikiami tik nominalūs įgaliojimai vykdomosios valdžios, *inter alia* gynybos ministro, atžvilgiu, o Egipto valdymo sistemą iki 2013 m. liepos 3 d., kai buvo sustabdytas Konstitucijos galiojimas, galime apibūdinti kaip parlamentinę respubliką. Juo labiau kad konstituciškai už įstatymų įgyvendinimą, valstybės saugumą, piliečių teisių ir valstybės interesų apsaugą yra atsakinga Egipto Vyriausybė, kuri turi turėti parlamento pasitikėjimą. Nors parlamentas nepasitikėjimą gali pareikšti ne visai Vyriausybei (kaip Vokietijoje ar Jungtinėje Karalystėje), o tik Ministrui Pirmininkui ar ministrui (*inter alia* gynybos ministrui), kurie tokiu atveju privalo atsistatydinti (126 str.). Reikia pasakyti, kad 2013 m. liepos 3 d. vis dėlto egzistavo konstituciniai pagrindai parlamentui pasinaudoti nepasitikėjimo pareiškimo konstituciniu institutu kaip priemone²² atremti gynybos ministro sprendimus, radikaliai keičiančius valstybės valdymo sistemą.

Todėl toliau lygindami su kitų valstybių konstitucinėmis nuostatomis analizuosime, kas pagal Egipto Konstituciją turi įgaliojimus vadovauti ginkluotosioms pajėgoms ir kas valstybėje yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas – prezidentas ar gynybos ministras.

2. Valstybės vadovas ar gynybos ministras vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas?

Egipto Konstitucijos 146 straipsnis nustato, kad Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Tad remdamiesi vien lingvistiniu, t. y. tik Konstitucijos raidės, išsiaiškinimu, galėtume teigti, kad į klausimą atsakyta. Atsakymą, rodos, dar labiau sustiprina prieš tai minėtas konstitucinis draudimas Prezidentui

22 Kuri *de jure* bei *de facto* egzistuoja ir kitose aptartose valstybėse, išskyrus JAV, o Jungtinėje Karalystėje – tik *de jure*.

įgyvendinti šią teisę per Ministrą Pirmininką, jo pavaduotojus ir ministrus (*inter alia* gynybos ministrą). Tačiau kaip vis dėlto vertinti konstitucinę nuostatą „*vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas*“ Egipto 2013 m. liepos 3 d. įvykių kontekste – ar kaip suteikiančią teisę Prezidentui duoti privalomus nurodymus ginkluotosioms pajėgoms, ar ne? Praktika tarsi pateikia neigiamą atsakymą į šį klausimą. Nors akivaizdu, kad demokratinėse valstybėse būtų neišvairduojama situacija, kai gynybos ministras vienasmeniškai skelbia, kur ir kaip yra panaudojamos ginkluotosios pajėgos. Tokiu atveju Konstitucijos 146 straipsnis netenka prasmės.

Jungtinėje Karalystėje vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadovas bent jau formaliai taip pat yra valstybės vadovas. Monarcho vardu skelbiamas karas ir sudaroma taika. Tačiau *de facto* Ministras Pirmininkas (su Kabineto, kurio nariu yra gynybos ministras, parama – *aut. past.*) sprendžia dėl kariuomenės panaudojimo, jos dislokavimo vietų. Netgi sprendimą dėl leidimo panaudoti atominį ginklą priima Ministras Pirmininkas²³. Vis dėlto Ministras Pirmininkas palaiko nuolatinis Ministrų kabineto ir monarcho ryšius, pataria monarchui politikos klausimais, nors tik Vyriausybė (bet ne monarchas) atsako parlamentui. Tokį Ministro Pirmininko dominavimą R. Sturm prilygina Vokietijos Federalinio Kanclerio statusui, kuriam suteikti įgaliojimai nustatyti valstybės politikos kryptis, ar net Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento statusui²⁴.

Monarcho išimtinė teisė panaudoti ginkluotąsias pajėgas gali būti teismo nagrinėjimo objektu. Teismai gali nustatyti diskrecinių įgaliojimų, kurie suteikiami pagal prerogatyvą, naudojimosi būdą, t. y. tokių įgaliojimų egzistavimą ir apimtį įstatymuose („Karalius neturi tų įgaliojimų, kurie nenustatyti įstatymu“)²⁵, tačiau tai negali būti vertinama kaip teisė kontroliuoti ar ginčyti prerogatyvą²⁶; teismai negali abejoti, ar Karūna protingai pasinaudojo savo diskrecija dėl ginkluotųjų pajėgų disponavimo²⁷.

Tuo tarpu gynybos ministras²⁸ pagal konstitucinę konvenciją taip pat yra Kabineto narys, kurį į pareigas (kaip ir kitus ministrus) Ministro Pirmininko teikimu skiria monarchas. Gynybos ministras su kitais Kabineto nariais kolegialiai atsakingas už

23 Vaitiekienė, E.; Mesonis, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 267.

24 Sturm, R. Das politische System Grosbritanniens. Ismayr, W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Westeuropas*, 4., aktualisierte und uberarbeitete Auflage. Wiesbaden, 2009, p. 274.

25 *Case of Proclamations* [interaktyvus]. 1610 [žiūrėta 2013-08-05]. <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/KB/1610/J22.html>>.

26 *Council of Civil Service Unions & others v. Minister for the Civil Service* [interaktyvus]. 1985 [žiūrėta 2013-08-05]. <<http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1983/6.html>>.

27 *Cf China Navigation Co Ltd v Attorney General* [1932]; *Chandler v Director of Public Prosecutions* [1964]. Žr. Yasuo, H., *supra* note 1, p. 466.

28 Ginkluotosios pajėgos yra valdomos Krašto apsaugos ministerijos, kuriai vadovauja gynybos ministras ir kuris atsako už bendrą jos veiklą. Šioje ministerijoje yra dar 5 ministrai, atsakingi už skirtingas valdymo sritis ministerijoje, bet gynybos ministras yra vyresnysis (pagal pareigas) ministras. Ministras Pirmininkas gali siūlyti ministru atsistatydinti iš pareigų, o jei jis atsisako, kreipiasi į monarchą, kad jį atleistų.

visą Vyriausybės veiklą, apimančią klausimus ir dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo, parlamente. Vis dėlto Jungtinės Karalystės monarchas išlieka kariuomenės, su karininkais ir personalu, prisiekiančiu ištikimybę monarchui, „galutine institucija“. Pagal Jungtinės Karalystės konstitucinę teisę, ginkluotosios pajėgos yra pavaldžios Karūnai, tačiau ši teisė apribota sąlygos – nuolatinei kariuomenei išlaikyti reikia parlamento sutikimo²⁹, o dėl apmokestinimo ir lėšų skyrimo, t. y. biudžetinių asignavimų, ginkluotosioms pajėgoms – parlamento patvirtinimo.

Vokietijos Federacinė Respublika išsiskiria tuo, kad Pagrindiniame Įstatyme Federalinis Prezidentas nėra minimas kaip ginkluotųjų pajėgų vadas. Vis dėlto gynybos srityje Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 60 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Federalinis Prezidentas skiria ir atleidžia karininkus ir puskarininkius, jeigu įstatymai nenumato kitaip. Tuo tarpu gynybos ministras turi teisę duoti įsakymus ir vadovauti ginkluotosioms pajėgoms (65a str. 1 d.). Vokiškasis terminas „*teise duoti įsakymus ir vadovauti*“ („*Befehls- und Kommandogewalt*“) kitų valstybių teisės sistemose nevartojamas. Atvirkščiai, kaip matėme, šiame kontekste yra vartojamas terminas *vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas*, kurio pareigos paprastai priskiriamos valstybės vadovui, o valdymas daugeliu atvejų yra patikėtas kompetentingam ministrui, t. y. gynybos ministrui. Tačiau vadovavimo teisė, kai ji yra išskaidoma priklausomai nuo to valstybėje yra taikos ar nepaprastosios padėties pagal Pagrindinio Įstatymo 65a ir 115b straipsnius, kitose valstybėse nenumatyta³⁰. Karo atveju vadovavimo ginkluotosioms pajėgoms teisė pereina Federaliniam Kancleriui (115 b str.). Gynybos ministras atsakingas už visus klausimus, susijusius su ginkluotųjų pajėgų valdymu ir organizavimu, ypač už klausimus, susijusius su struktūra, sušaukimu, dislokavimu, mokymais ir įranga. Jis yra visų ginkluotųjų pajėgų aukščiausiasis viršininkas ir drausmės institucija³¹.

Federalinei Vyriausybei kaip kolegialiai institucijai konstituciškai suteikta (87a str. 4 d. ir 35 str. 3 d.) teisė ginkluotąsias pajėgas dislokuoti šalies viduje, t. y. ji kolegialiai priima sprendimą, ar katastrofų (35 str. 3 d.) arba vidinės nepaprastosios padėties atveju (87a str. 4 d.) reikia dislokuoti. Bet *kaip* tai padaryti, t. y. operacijų valdymas ir konkrečių įsakymų davimas, yra priskirta, kaip jau minėta, Federaliniam gynybos ministrui. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencija parodė, kad Federalinė Vyriausybė turi iniciatyvos teisę dislokuoti ginkluotąsias pajėgas³². Siauras sisteminis Pagrindinio Įstatymo 65 straipsnio³³ kontekstas leidžia daryti

29 Pagal 1689 m. Teisių Bilį, karalystės nuolatinės kariuomenės sušaukimas ir išlaikymas taikos metu, nebent tai būtų su parlamento sutikimu, prieštarauja įstatymui.

30 Dürig, G.; Maunz, T. *Kommentar zum Grundgesetz. Band V (Art. 54-85)*. 66. Ergänzungslieferung. Verlag C. H. Beck München, 2012, p. 1

31 *Ibid.*, p. 42

32 *Ibid.*, p. 37.

33 Federalinis Kancleris nustato politikos kryptis ir yra už tai atsakingas. Atsižvelgiant į šias kryptis kiekvienas federalinis ministras savarankiškai vadovauja savo valdymo sričiai ir yra už ją atsakingas. Jeigu federalinių ministrų nuomonės skiriasi, sprendimą priima Federalinė Vy-

išvadą, jog 65a straipsnyje įtvirtinta „teisė duoti įsakymus ir vadovauti“ yra kaip *lex specialis* bendros teisės vadovauti valdymo sričiai 65 straipsnio 2 sakinio prasme. Tačiau tada, kai nesutarimai tarp federalinių ministrų kyla dalyvaujant Federaliniam gynybos ministrui su jo ministerija susijusiais klausimais, jis negali viso Kabineto sprendimo dėl ginkluotųjų pajėgų atremti savo vadovaujamos ministerijos kompetencija pagal 65a straipsnį, nes pagal 65 straipsnio 3 sakinį galutinio sprendimo priėmimo teisė apima visus su ministerija susijusius klausimus³⁴.

Visais atvejais ginkluotųjų pajėgų panaudojimą būtina nutraukti, jei to reikalauja Bundestagas arba Bundesratas (87a str. 4 d.). Konstituciškai įtvirtinta ir daugiau ginkluotųjų pajėgų panaudojimo kontrolės priemonių, kaip, pavyzdžiui, Pagrindinio Įstatymo 45a, b straipsnis (parlamentinė kontrolė per Užsienio reikalų ir Gynybos komisijas; Gynybos įgaliotinių), 87a straipsnio 1 dalies 2 sakiny (biudžeto asignavimai ginkluotosioms pajėgoms), 115a straipsnis (Bundestago teisė konstatuoti gynybos padėtį, kai kyla išorinė grėsmė).

Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija³⁵, kaip ir Prancūzijos 1958 m. Konstitucija³⁶, nustato, kad Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. JAV Konstitucijos kūrėjai įtvirtindami vienasmenę vykdomąją valdžią kartu sudarė teises galimybes iš jai pavaldžių institucijų ar pareigūnų, taip pat ir gynybos sekretoriaus (ministro), reikalauti veiksmingo įstatymų vykdymo ir išvengti ginčų, kurie kildavo dėl nuomonių skirtumų vykdomajai valdžiai esant daugianarei, kaip nagrinėtos Vokietijos atveju.

JAV taip pat yra sudaromas Kabinetas, kuris daugelyje valstybių būtų įvardijamas kaip vyriausybė ir kurio nariais yra departamentų³⁷ vadovai – sekretoriai (ministrai), skiriami Prezidento Senato pritarimu, bet jų atleidimui Senato pritarimo nebereikia. Kabinetas nėra kolegialiai sprendimus priimanči institucija, tačiau teikia patariamus, rekomendacijas Prezidentui, nes visi sprendimai (tai pat gynybos srityje) priimami Prezidento vardu. Prezidentas teikia aukščiausius karinius laipsnius, skiria karo vadus, formuoja Generalinį štabą. Prezidentas formuoja užsienio politiką ir jai vadovauja³⁸. Vykdydamas savo įgaliojimus Prezidentas leidžia įsakymus, kuriuos tiesiogiai vykdo ir už vykdymą jam tiesiogiai atsiskaito jo paskirti pareigūnai, gynybos sekretorius ne išimtis. Gynybos departamentas (ministerija) yra didžiausia vykdomoji institucija, kuriai vadovauja gynybos sekretorius.

riausybė. Federalinis Kancleris vadovauja jų reikalams pagal Federalinės Vyriausybės priimtą ir Federalinio Prezidento patvirtintą reglamentą.

34 Dürig, G.; Maunz, T., *supra* note 30, p. 38.

35 Prezidentas yra vyriausiasis Jungtinių Valstijų kariuomenės ir jūrų laivyno, taip pat valstijų milicijos, kai ji šaukiama Jungtinių Valstijų tikrajai tarnybai atlikti, vadas (II straipsnio 2 skyrius).

36 Prancūzijos Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, pirmininkauja nacionalinės gynybos aukščiausiosioms taryboms ir komitetams (15 str.).

37 Tačiau vykdomųjų agentūrų, kurios taip pat pavaldžios Respublikos Prezidentui, vadovai nėra Kabineto nariai.

38 Vaitiekienė, E.; Mesonis, G., *supra* note 23, p. 229.

Pasak A. Hamiltono, Prezidento kaip pirmojo konfederacijos generolo ir admirolo, vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado įgaliojimai turi apsiriboti vadovavimu ir įsakymų davimu armijai ir kariniam jūrų laivynui³⁹. Kaip Jungtinės Karalystės Ministras Pirmininkas, veikiantis monarcho vardu, ar Vokietijos gynybos ministras, JAV Prezidentas taip pat negali vienasmeniškai naudoti karinių pajėgų. Jis negali paskelbti karo (tai gali padaryti tik Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresas), bet gali siūsti karius į užsienį dalyvauti taikos palaikymo ar panašiose operacijose. Tačiau tokį sprendimą per du mėnesius turi patvirtinti Kongresas⁴⁰.

Nors Prancūzijos 1958 m. Konstitucijoje yra keli straipsniai, reglamentuojantys karo klausimus, jie suformuluoti gana neaiškiai ir kai kuriais atžvilgiais prieštaratingai. Minėta, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas ir kad jis pirmininkauja aukščiausiosioms nacionalinės gynybos taryboms bei komitetams (15 str.). Iš kitos pusės, 21 straipsnis nustato, kad Ministras Pirmininkas yra atsakingas už nacionalinę gynybą. Vis dėlto atrodo, kad Konstitucija valstybės gynybos srityje Prezidentui suteikia gana stiprius įgaliojimus.

Penktojoje Respublikoje reaguojant į neatidėliotinas vidaus politinio nestabilumo ir paplitusio dekolonizacinio karo aplinkybes valdymo sistema suteikė Prezidentui reikiamus įgaliojimus⁴¹ – imtis būtinų priemonių reaguojant į nacionalinę nepaprastąją padėtį⁴² (16 str. 1 d.), taip pat teisę įgyvendinti šiuos įgaliojimus be ministro kontrasignacijos.

Prezidento „pasidalinti įgaliojimai“ apima jo, kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, įgaliojimus. Pavyzdžiui, pagal Konstituciją Prezidentas skiria civilinius ir karinius valstybės pareigūnus (13 str. 2 d.), pirmininkauja Gynybos tarybai, kuri priima pačius svarbiausius sprendimus, susijusius su nacionaline gynyba (15 str.). Respublikos Prezidentas, kaip vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, gali duoti įsaky-

39 Yasuo, H., *supra* note 1, p. 468.

40 Amerikos istorijoje nuo jos įkūrimo yra gausu atvejų, kai Prezidentas išsiuntė ginkluotąsias pajėgas į užsienį be išankstinio Kongreso leidimo. Kongresas skelbė karą tik penkiais atvejais per visą Amerikos istoriją: 1812 m. karas, 1846–1848 m. Meksikos ir Amerikos karas, 1898 m. Ispanijos ir Amerikos karas, Pirmasis pasaulinis karas, Antrasis pasaulinis karas. Visuose šiuose konfliktuose karas buvo paskelbtas po to, kai karo veiksmai jau buvo vykdomi. Žr. Yasuo, H., *supra* note 1, p. 469.

41 Įskaitant teisę skirti Ministrą Pirmininką (8 str. 1 d.), paleisti Nacionalinį susirinkimą (12 str. 1 d.), siūlyti nacionalinius referendumus (11 str.). Žr. Yasuo, H., *supra* note 1, p. 472.

42 Tačiau prieš imdamasis tokių priemonių Prezidentas turi tartis su Ministru Pirmininku, parlamento rūmų pirmininkais ir Konstitucine Taryba. Jų nuomonė Prezidento nesaisto, tačiau Konstitucinės Tarybos nuomonė skelbiama ir jeigu ji neigjama, o Prezidentas jos nepaiso, jis gali būti apkaltintas valstybės išdavimu. Be to, valstybės vadovas apie priemones turi informuoti tautą. Pažymėtina, kad 2008 m. konstitucine pataisa minėtasis Konstitucijos 16 straipsnis papildytas tokia nuostata: po trisdešimties dienų, kai imtos taikyti ypatingosios priemonės, Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas, Senato Pirmininkas, 60 deputatų ar 60 senatorių gali kreiptis į Konstitucinę Tarybą su prašymu patikrinti, ar ir toliau yra visos sąlygos, numatytos Konstitucijos 16 str. 1 d. Žr. Jarašiūnas, E., *supra* note 7, p. 339.

mus dėl branduolinės jėgos išpareigojimų, kuriuos privalo vykdyti generalinio štabo vadas⁴³. Vadinasi, teisė spręsti dėl branduolinės jėgos panaudojimo išimtinai priklauso tik Prezidentui, o Jungtinėje Karalystėje – Ministrui Pirmininkui, kuris šią teisę, kaip minėta, įgyvendina monarcho, kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, vardu.

Nors ir manoma, kad Prancūzijos Ministras Pirmininkas atsakingas už nacionalinę gynybą (21 str.), paprastai susilaikoma nuo bet kokio prezidentinių galių, kuriomis jis gali tikėtis vieną dieną naudotis (nes pagal Konstitucijos 13 ir 21 str. Prezidentas gali perduoti įgyvendinti kai kuriuos savo įgaliojimus), ribojimo. Ministras Pirmininkas koordinuoja ministerijų darbą, kontroliuoja jas, o Krašto apsaugos ministerija, vadovaujama krašto apsaugos ministro, atsakinga už gynybos politikos, kurią nustato Respublikos Prezidentas, kaip vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, įgyvendinimą. Vadinasi, Prancūzijos Prezidentas (kaip ir JAV, o Jungtinėje Karalystėje kaip Ministras Pirmininkas monarcho vardu ar Vokietijoje – Federalinis Kancleris (karo padėties metu) ir gynybos ministras (taikos metu) – *aut. past.*) lieka pagrindiniu sprendimų priėmėju⁴⁴. Tačiau Prancūzijos Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalis vis dėlto reikalauja, kad karo paskelbimui būtų pritarta parlamente, bet pati karo paskelbimo teisė priklauso vykdomajai valdžiai. Beje, 35 straipsnis nereikalauja, kad parlamentas karo paskelbimui pritarėtų iš anksto⁴⁵.

Šiame kontekste paminėtinas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 140 straipsnis, pagal kurį Lietuvos valstybės vadovas taip pat yra vyriausiasis valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas (2 dalis). Respublikos Prezidentas vadovauja Valstybės gynimo tarybai, skirtai svarbiausiems valstybės gynybos klausimams svarstyti ir koordinuoti, suteikia aukščiausius karinius laipsnius, o Seimo pritarimu skiria ir atleidžia kariuomenės vadą (Konstitucijos 84 str. 14, 15 p.), kuris yra aukščiausiasis valstybės karinis pareigūnas, kariniais klausimais atstovaujantis Lietuvos kariuomenei. Vis dėlto ordinariniuose teisės aktuose⁴⁶ įtvirtinta, jog kariuomenės vadas tiesiogiai pavaldus krašto apsaugos ministrui. Todėl Prezidento, kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, vaidmuo, ko gero, yra daugiau kaip simbolinis ženklas. Maža to, G. Vedel⁴⁷ parlamentinės respublikos prezidentinį „vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado“ titulą charakterizuoja „tik kaip garbės titulą“, teigdamas, kad tikrasis vadovavimas nacionalinei gynybai, ar tai būtų taikos, ar karo metas, priklauso Ministrui Pirmininkui, ministrams, atsakingiems už karo ministeriją, ir Kabinetui.

Paskelbus karo padėtį, Respublikos Prezidento dekretu kariuomenės vadas skiriamas visų valstybės ginkluotųjų pajėgų vadu⁴⁸, pavaldžiu gynybos veiksnių civilinei

43 Yasuo, H., *supra* note 1, p. 473.

44 *Ibid.*, p. 473.

45 *Ibid.*, p. 473.

46 Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 2-16. 8 skyrius; Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 49-1325. 13 str. 4 d.

47 Vedel, G. *Manuelélémentaire de Droit Constitutionnel*. Recueil Sirey, 1949, p. 516.

48 Būtų galima kelti įstatymo „visų valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas“ ir konstitucinės „vyriausiasis valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas“ nuostatų suderinamumo klausimą ir ar Respublikos

vadovybei⁴⁹, kurią sudaro Respublikos Prezidentas ir krašto apsaugos ministras. Šis ordinarinis reguliavimas atitinka Lietuvos Konstitucinio Teismo doktriną, kad karinės valstybės institucijos negali turėti pirmenybės prieš civilines valstybės institucijas, karinių valstybės institucijų bei jų pareigūnų sprendimai turi būti grindžiami civilinių valstybės institucijų sprendimais, karinės valstybės institucijos turi būti atskaitingos civilinėms valstybės institucijoms ir jų kontroliuojamos⁵⁰. Ši nuostata kyla iš konstitucinio reikalavimo, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų demokratiškai organizuota, iš konstitucinio atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvo, konstitucinio atsakingo valdymo principo.

Todėl suprantama, kad pagal Konstitucijos 141 straipsnį asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai negali būti Seimo nariais ir savivaldybių tarybų nariais, jie negali užimti renkamų ar skiriamų pareigų civilinėje valstybinėje tarnyboje. Minėtą karinių valstybės institucijų atskaitingumą civilinėms valstybės institucijoms ir jų kontrolę bei civilinės ir karinės valdžios atskyrimą (pareigų nesuderinamumą) iliustruoja Konstitucijos 140 straipsnio 3 dalis: krašto apsaugos ministru negali būti neišėjęs į atsargą karys; už valstybės ginkluotųjų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms Seimui yra atsakingi Vyriausybė, krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas. Galime teigti, kad Seimas vykdo ne tik krašto apsaugos ministro, bet ir ginkluotųjų pajėgų parlamentinę kontrolę.

Paminėtina ir tai, kad Seimas yra konstituciškai įgaliotas priimti galutinius sprendimus pagrindiniais valstybės gynimo (apsaugos) klausimais: dėl karo ar nepaprastosios padėties įvedimo ir atšaukimo, mobilizacijos ar demobilizacijos paskelbimo, ginkluotųjų pajėgų panaudojimo (67 str. 20 p., 142 str. ir 144 str. 1 bei 2 d.). Net jei Prezidentas ir priima šiais klausimais sprendimus, yra įpareigotas pateikti juos tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui (84 str. 16 p., 142 str.). Vis dėlto be parlamen-

Prezidentas vyriausiuoju valstybės ginkluotųjų pajėgų vadu yra tik taikos metu. Tačiau tai tik pirminis nesuderinamumo išpūdis, kadangi sąvoka „visų valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas“ atitinka situaciją, kai įvedus karo padėtį ar ginkluotos gynybos nuo agresijos (karo) atveju kariuomenės vadas tampa ne tik kariuomenės, bet ir kitos ginkluotosios pajėgos (Valstybės sienos apsaugos tarnybos, Viešojo saugumo tarnybos, kovinių Lietuvos šaulių sąjungos būrių ir kitų kovinių piliečių bei jų organizacijų ginkluoto pasipriešinimo (partizanų) vienetų) vadu. Prezidentas savo kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado konstitucinio statuso nepraranda.

49 Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas, *supra* note 46, 13 str. 9 d.

50 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl tarptautinių karinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių“, *supra* note 10; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“, *supra* note 10; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos“, *supra* note 10; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas „Dėl pradėtos teise- nos nutraukimo“, *supra* note 10.

tinio pritarimo tik taikos metu ir tik Respublikos Prezidentas priima sprendimus dėl ginkluotųjų pajėgų išdėstymo ir tik jis savo dekretu gali duoti įsakymus dėl ginkluotųjų pajėgų dalinių perkėlimo į kitą dislokavimo vietą⁵¹.

Krašto apsaugos ministras pagal Konstitucijos 96 straipsnio 2 dalį ir 98 straipsnio 1 dalį vadovauja jam pavestai valdymo sričiai, krašto apsaugos klausimais atsitvarko Vyriausybei, sprendžiant svarbiausius krašto apsaugos sistemos personalo, kariuomenės plėtros ir tvarkymo bei vadovavimo jai klausimus⁵².

Ankstesnė valstybių analizė parodė, kad gynybos (krašto apsaugos) ministras yra atsakingas tik už vadovavimą gynybos (krašto apsaugos) ministerijai. Toks asmuo skiriamas iš civilių asmenų ministro pirmininko arba valstybės vadovo, kaip vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, ir turi turėti pasitikėjimą parlamentinės daugumos, kuriai atsiskaito vienasmeniškai arba kolegialiai, priklausomai nuo valstybės valdymo formos. Jo veiksmams taikoma parlamentinė (tautos atstovybės) kontrolė. Prezidentinėje respublikoje gynybos sekretorius (ministras) atsiskaito tiesiogiai valstybės vadovui.

Tuo tarpu Egipte ne Respublikos Prezidentas, bet gynybos ministras yra ginkluotųjų pajėgų vadas, be to, paskirtas iš karininkų (195 str.). Jis, kaip ir kiekvienas ministras, parengia savo ministerijos bendrąją politiką, prižiūri jos įgyvendinimą, duoda nurodymus ir atlieka kontrolę, tačiau atsižvelgiant į valstybės viešąją politiką (160 str.), kuri kaip minėta, nustatoma Vyriausybei bendradarbiaujant su Prezidentu. Daugiau Konstitucija jo veiksmų galių ar kontrolės būdų, išskyrus minėtą nepasitikėjimo institutą, nepateikia. Atsižvelgiant į tai, kad gynybos ministras yra ir ginkluotųjų pajėgų vadas, galima manyti, kad turėdamas dvigubą teisinį statusą turi kompetenciją atlikti kontrolę ir duoti nurodymus ne tik savo vadovaujamai ministerijai, bet ir ginkluotosioms pajėgoms (kariuomenei).

Tačiau dėmesį atkreipia Konstitucijos trečioji dalis, kurioje, minėta, yra pateikiama valstybės valdžios institucijų sistema. Be bikameralinio parlamento, dualistinės vykdomosios bei teisminės valdžių, tos pačios trečios dalies penktame skyriuje nustatyti nacionalinio saugumo ir gynybos institucijų (Nacionalinio saugumo tarybos; Ginkluotųjų pajėgų, kurioms vadovauja gynybos ministras; Valstybės gynimo tarybos; karinių teismų; policijos⁵³) konstituciniai pagrindai. Tokio pobūdžio institucijų priskyrimas prie valstybinės valdžios yra neįprastas demokratinėms valstybėms. Kartu implikuoja išvadą, kad minėtas institucijas galime laikyti viena iš valstybės valdžių, per kurias tauta įgyvendina savo suverenitetą. Maža to, Konstitucija *expressis verbis* nedetalizuoja, kokia šių institucijų priimamų sprendimų teisinė galia, kam jos atskaitingos ir kas gali jas kontroliuoti. Neaišku ir tai, ar gynybos ministro, kaip ginkluotųjų pajėgų vado, vadovavimas ginkluotosioms pajėgoms ir jų kontrolė neturi

51 Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, *supra* note 46, 8 skyrius.

52 Žalimas, D., *supra* note 9, p. 931.

53 Policijos vyriausiasis vadovas yra Prezidentas.

remtis Vyriausybės ir Prezidento nustatyta bendra valstybės politika bei jai neprieštarauti, taip pat ir pačios gynybos ministerijos nustatyta bendrąja politika, už kurios vykdymą gynybos ministras vis dėlto atsiskaito parlamentui. Kitaip tariant, valdžių padalijimo principas nėra išsamiai įtvirtintas Konstitucijoje.

Iš kitos pusės, Egipto Respublikos Prezidentas, kaip vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, skiria bei atleidžia civilius ir karinius tarnautojus (147 str.). Pasikonsultavęs su Vyriausybe Respublikos Prezidentas skelbia nepaprastąją padėtį. Tokia nepaprastosios padėties deklaracija turi būti patvirtinta abiejų parlamento rūmų narių balsų dauguma ir negali įtvirtinti ilgesnio nei šešių mėnesių laikotarpio. Terminas gali būti pratęstas panašiam laikotarpiui, jei tam pritaria žmonės referendume (148 str.). Be to, Respublikos Prezidentas negali vienasmeniškai nutaręs paskelbti ir karo arba siųsti ginkluotąsias pajėgas už šalies teritorijos. Prieš priimdamas tokį sprendimą valstybės vadovas turi pasikonsultuoti su Nacionaline gynimo taryba bei gauti Atstovų tarybos pritarimą narių balsų dauguma. Tad Egipto Prezidentas, skirtingai nei Lietuvos ar Prancūzijos, turi *a priori* gauti iš tautos atstovybės pritarimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas. Tai galime vertinti kaip tam tikrą atsvarą Prezidento turimiems kariniams įgaliojimams, apsisaugojimą nuo vienasmeniškų valstybės vadovo sprendimų skelbti karą ar dislokuoti ginkluotąsias pajėgas užsienyje. Svarbu ir tai, kad šių Prezidento sprendimų legitimacija turi būti atliekama institucijos, įkūnijančios tautos atstovybę.

Parlamentinio pritarimo panaudoti ginkluotąsias pajėgas būtinumą galima palaikyti Kanto argumentu, kad piliečiai „visuomet turi būti laikomi valstybės bendros įstatymų leidybos nariais (ne tik kaip priemonė, bet ir patys savaime tikslu) ir todėl jie duoda savo laisvą sutikimą per savo atstovus ne tik kariauti apskritai, bet ir dėl kiekvieno konkretaus karo paskelbimo. Tik esant šiai ribojančiai sąlygai valstybės gali liepti jiems tarnauti labai jiems pavojingu būdu“⁵⁴.

Tad vėlgi galime susimąstyti dėl Egipto gynybos ministro 2013 m. liepos 3 d. veiksmų (panaudoti ginkluotąsias pajėgas Prezidentui pašalinti iš pareigų) konstitucingumo. Nors pagal Konstituciją gynybos ministras yra ginkluotųjų pajėgų vadas, o valstybės vadovas – vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, tačiau, kaip parodė užsienio valstybių analizė, tai nepaneigia konstitucinės būtinybės tikroje demokratinėje valstybėje gauti tautos atstovybės pritarimą ar bent jau jos atsiklausti prieš panaudojant ginkluotąsias pajėgas. Egipto Prezidentui tokia konstitucinė pareiga numatyta, o gynybos ministro atžvilgiu Konstitucija *est silentium*.

Todėl paskutinis klausimas, kurį reikėtų aptarti, ar Egipto gynybos ministrui suteikta konstitucinė teisė pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, o Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo teisėją paskirti laikinai eiti jo pareigas?

54 Kant, I. The Metaphysics of Morals. Mary Gregor (transanded), *Practical Philosophy*. 1996, p. 484.

3. Ar gynybos ministras turi konstitucinę teisę pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų?

Demokratinėse valstybėse legalus būdas užimti Respublikos Prezidento pareigas, kaip ir suformuoti tautos atstovybę, – rinkimai. Be to, iš pačios konstitucijos kyla, kaip nurodo, V. Sinkevičius⁵⁵, „rinkimų būtinumas“ bei „periodiškumas“. Egipto Konstitucija skelbia, kad valstybė yra demokratinė (1 str.), o Prezidentas renkamas 4 metams (133 str.), remiantis demokratiniais rinkimų principais: tiesioginiai, slapto balsavimo (136 str.). Tad pagal Konstituciją pasibaigus valstybės vadovo pareigas ėjusio asmens kadencijai tik tauta gali apsispręsti išrinkti eiti Respublikos Prezidento pareigas tą patį (kai jis kandiduoja antrai kadencijai) arba kitą asmenį, jeigu pirm-tako atlikti darbai neatitiko tautos lūkesčių ir interesų.

Kaip minėta, Egipto ginkluotosios pajėgos laiko nušalintąjį Prezidentą, nes prokurorai gali pateikti kaltinimus dėl jo ir kitų kalinių pabėgimo iš kalėjimo per sukilimą 2011 m. Vadinasi, valstybės vadovas ginkluotųjų pajėgų ir gynybos ministro yra apkaltintas ne tik dėl šalyje kilusios politinės krizės bei dėl to nušalintas nuo pareigų, bet ir dėl nusikalstamos veikos. Tačiau reikia pabrėžti, kad „žmogaus ir piliečio teisėms garantuoti reikalingos ginkluotosios pajėgos. Šios pajėgos įkurtos visų naudai, o ne asmeniniams interesams tų, kuriems jos patikėtos“⁵⁶.

Pirmiausiai paminėtina, kad valstybių konstitucijos nustato aiškius pagrindus, kada valstybės vadovas netenka įgaliojimų. Paprastai tai būna: mirtis, atsistatydinimas, pilietybės praradimas, negalėjimas eiti pareigų dėl sveikatos būklės ar pan. Vienas iš tokių pagrindų taip pat yra apkalta. Konstitucinės teisės doktrinoje pateikiami keli valstybės vadovo pašalinimo ir pareigų apkaltos proceso tvarka modeliai⁵⁷, bet

55 Sinkevičius, V. Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111): 55.

56 Prancūzijos 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos 12 straipsnis.

57 *Prancūzijos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų tik dėl savo pareigų nevykdymo, akivaizdžiai nesuderinamo su jo mandatu. Sprendimą dėl pašalinimo iš pareigų priima parlamentas, veikiantis kaip Aukštasis Teismas. Tokia koncepcija įtvirtinta tik 2007 m. vasario 23 d. konstitucine pataisa. Žr. Jarašiūnas, E., supra note 7, p. 446.*

JAV Senatui priklauso išimtinė teisė svarstyti visas apkaltos bylas (po to, kai Atstovų rūmai inicijuoja apkaltą). Tokiais atvejais posėdžiaujantys senatoriai privalo prisiekti. Jeigu apkalta taikoma Jungtinių Valstijų Prezidentui, posėdžiui pirmininkauja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas; nė vienas pareigūnas negali būti nuteistas, jeigu nuteisimui pritaria mažiau nei du trečdaliai posėdyje dalyvaujančių Senato narių (Konstitucijos I straipsnio 3 skyrius). Prezidentas, viceprezidentas ir visi Jungtinių Valstijų pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų, kai apkaltos procedūra jie yra pripažįstami kaltais dėl valstybės išdavimo, kyšininkavimo ar kito sunkaus arba nesunkaus nusikaltimo padarymo (Konstitucijos II straipsnio 4 skyrius).

Vokietijos Bundestago arba Bundesrato siūlymu Federalinis Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad Federalinis Prezidentas yra kaltas dėl tyčinio Pagrindinio Įstatymo ar kito federalinio įstatymo pažeidimo, ir todėl jį pašalinti iš pareigų (Pagrindinio Įstatymo 61 str.).

Jungtinėje Karalystėje „monarchas negali neteisingai pasielgti“, o tai priskiriama prie asmeni-

paprastai procesas pradedamas tautos atstovybės iniciatyva. Be to, valstybės vadovas netekęs savo įgaliojimų praranda ir imunitetą, todėl jam už padarytas nusikalstamas veikas bendra tvarka gali būti taikoma teisinė atsakomybė.

Nors Egipto Konstitucija eksplacitiškai ir nesuteikia Prezidentui imuniteto, iš kitos pusės, yra apkaltos instituto konstituciniai pagrindai. Egipte inicijuoti apkaltą Respublikos Prezidentui dėl sunkaus nusikaltimo ar valstybės išdavimo gali ne mažiau kaip vienas trečdalis Atstovų tarybos narių, t. y. kaip ir Prancūzijoje, JAV, Vokietijoje ar Lietuvoje inicijuoja tautos atstovybė. Tačiau tokiai iniciatyvai turi pritarti ne mažesnė kaip dviejų trečdalių Atstovų tarybos narių balsų dauguma ir tik tada galima vykdyti apkaltą. Kai tik priimamas sprendimas pradėti apkaltą, Respublikos Prezidentui laikinai draudžiama vykdyti savo pareigas, kol bus priimtas teismo sprendimas. O kol Prezidentas negali atlikti savo pareigų, jas vykdo Ministras Pirmininkas (153 str.). Respublikos Prezidentas yra teisiamas specialaus teismo⁵⁸; baudžiamasis kaltinimas tokiaime procese palaikomas generalinio prokuroro. Priėmus apkaltinamąjį nuosprendį Respublikos Prezidentas yra atleidžiamas iš pareigų ir skiriama baudžiamoji sankcija (152 str.).

Kai Prezidento vieta lieka laisva dėl atsistatydinimo, mirties, nuolatinio nedarbingumo arba dėl kitos priežasties (šiuo atveju ir dėl apkaltos), Atstovų tarybos pirmininkas, bet ne konstitucinės justicijos institucijos teisėjas, laikinai eina Prezidento pareigas. Toks laikinas Prezidento pareigų ėjimas numatytas ir nagrinėjamų valstybių konstitucinėse sistemose: Vokietijos Federalinio Prezidento pareigas eina kasmet renkamas Bundesrato Pirmininkas; JAV ir Prancūzijoje Prezidento įgaliojimus prezidento vakansijos atveju vykdo aukštųjų parlamento rūmų pirmininkas; Lietuvos Prezidento pareigas taip pat laikinai eina Seimo Pirmininkas.

Tad pritariant Dž. Locko minčiai, kad „niekas negali atiduoti daugiau valdžios negu pats jos turi, ir tas, kuriam neduota valdžia <...> negali duoti kitam tokios valdžios“⁵⁹, galiausiai tenka konstatuoti, kad Egipto Konstitucija nesuteikia gynybos ministrui teisės pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, o konstitucinės justicijos institucijos teisėją paskirti laikinai eiti Prezidento pareigas. Todėl vietoj šių gynybos ministro sprendimų reikėjo pritaikyti apkaltos ir / arba rinkimų institutą. Tokiu atveju nekiltų abejonių dėl gynybos ministro veiksmų konstitucingumo, o kartu ir dėl demokratiškumo.

nių jo prerogatyvų. Praktikoje tai reiškia monarcho asmens teisminį imunitetą. Žr. Kavoliūnienė, I.; Vainiūtė, M. Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2012, p. 400.

58 Tokiam teismui vadovauja Aukščiausiosios teismų tarybos pirmininkas, o nariai yra ilgiausią darbo stažą turintys Aukščiausiojo Konstitucinio Teismo ir Valstybinės tarybos pirmininkų pavaduotojai, du ilgiausią darbo stažą turintys Apeliacinio teismo pirmininkai.

59 Lokas, Dž. *Esė apie pilietinę valdžią*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 29.

Išvados

1. Šiuo metu Egipte vykstantys procesai – svarbus demokratiškumo testas, kuri kol kas valstybei sunku išlaikyti. Žvelgiant į 2012 m. gruodžio 26 d. Egipto Arabų Respublikos Konstitucijoje numatytą valstybės valdžių sistemą, matyti, kad Konstitucijoje trūksta aiškesnio valdžių padalijimo, todėl stokojama demokratiškumo. Įvairios karinės tarybos bei ginkluotosios pajėgos yra lygiavertės kitoms trimis valstybės valdžioms (įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminėi). Tačiau demokratinėje valstybėje karinės valstybės institucijos negali būti priskiriamos prie valstybės valdžios institucijų, o juo labiau turėti pirmenybės prieš jas. Priešingai, karinės valstybės institucijos turi būti atskaitingos civilinėms valstybės institucijoms ir jų kontroliuojamos, o jų sprendimai turi būti grindžiami civilinių valstybės institucijų sprendimais.

2. Egipto gynybos ministro 2013 m. liepos 3 d. veiksmai atlikti pažeidžiant konstitucines nuostatas, pagal kurias tauta nusistatė gyventi, patvirtindama Konstituciją referendumu. Pagal Konstituciją gynybos ministrui nenumatyta teisė sustabdyti Konstitucijos galiojimą. Egipto Konstitucija taip pat nesuteikia gynybos ministrui teisės pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, o konstitucinės justicijos institucijos teisėją paskirti laikinai eiti Prezidento pareigas. Be to, išspręsti valstybėje kilusią politinę krizę ir išvengti Konstitucijos pažeidimų buvo galima įgyvendinant kitas konstitucines priemones (nepasitikėjimo, apkaltos arba rinkimų institutus).

3. Parlamentinėse respublikose (Egipte, Lietuvoje, išskyrus Vokietiją) ir konstitucinėse monarchijose (Jungtinėje Karalystėje) valstybės vadovas dažniausiai yra tik nominalus vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, o prezidentinėse (JAV) ir pusiau prezidentinėse (Prancūzija) respublikose valstybės vadovui suteikti platūs vienasmeniai įgaliojimai dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo. Nors valstybės gynimo sritis daugiausia priklauso vykdomosios valdžios kompetencijai, tačiau nagrinėtų valstybių konstitucinės sistemos parodė, jog sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas turi patvirtinti parlamentas, kaip tautos atstovybė.

4. Valstybės vadovo, kaip vyriausiojo valstybės ginkluotųjų pajėgų vado, konstitucinis statusas implikuoja jo įgaliojimus strateginiu lygmeniu vadovauti valstybės ginkluotosioms pajėgoms, skirti aukščiausius ginkluotųjų pajėgų vadus ir karininkus. Gynybos ministras (sekretorius) vadovauja savo valdymo sričiai (gynybos ministerijai (departamentui) ir yra už ją atsakingas parlamente kolegialiai su vyriausybe (Vokietija, Jungtinė Karalystė, Lietuva, Prancūzija) arba asmeniškai (Egiptas, Lietuva, Prancūzija), o prezidentinėse respublikose – tik valstybės vadovui (JAV). Gynybos ministrui paprastai priskiriami ne vadovavimo ginkluotosioms pajėgoms, bet valdymo klausimai, susiję su ginkluotųjų pajėgų struktūros nustatymu, mokymais, sušaukimu ir pan.

- *Kristina Kenstavičienė dėkoja už Lietuvos mokslo tarybos projekto „Studentų mokslinės veiklos skatinimas“ (VP1-3.1-ŠMM-01-V-02-003) paramą. Projektas yra finansuojamas pagal Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksnių programos 3 prioritetą „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ iš Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų.*

Kristina Kenstavičienė acknowledge support by project “Promotion of Student Scientific Activities” (VP1-3.1-ŠMM-01-V-02-003) from the Research Council of Lithuania. This project is funded by the Republic of Lithuania and European Social Fund under the 2007-2013 Human Resources Development Operational Programme’s priority 3.

Literatūra

- Barnett, H. *Constitutional and administrative law*. London: Cavendish Publishing Limited. 2004.
- Case of Proclamations* [interaktyvus]. 1610 [žiūrėta 2013-08-05]. <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/KB/1610/J22.html>>.
- Council of Civil Service Unions & others v. Minister for the Civil Service* [interaktyvus]. 1985 [žiūrėta 2013-08-05]. <<http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1983/6.html>>.
- Dürrig, G.; Maunz, T. *Kommentar zum Grundgesetz. Band V (Art. 54-85)*. 66. Ergänzungslieferung, Verlag C. H. Beck München, 2012.
- Yasuo, H. *War Powers. The Oxford handbook of comparative constitutional law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Jarašiūnas, E. Prancūzijos Respublikos Prezidento konstitucinis statusas. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: MES, 2011.
- Kant, I. *The Metaphysics of Morals*. In Mary Gregor (transanded), *Practical Philosophy* (1996).
- Kavoliūnienė, I.; Vainiutė, M. Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2012.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas „Dėl pradėtos teisenos nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 57-1364.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl savivaldos atstovaujamos ir vykdomųjų institucijų kompetencijos“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181- 6708; Atitaisymas: 2004, Nr. 186.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl tarptautinių karinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 32-1503.
- Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 49-1325.
- Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 2-16.
- Lokas, Dž. *Esė apie pilietinę valdžią*. Vilnius: Mintis, 1992.
- Sinkevičius, V. Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111).
- Statement from the General Command of Egypt’s Armed Forces [interaktyvus]. 3rd July 2013 [žiūrėta 2013-07-10]. <<http://soupoup.net/2013/07/04/statement-from-the-general-command-of-egypts-armed-forces/>>.
- Sturm, R. *Daspolitische System Grosbritanniens*. Ismayr, W. (Hrsg.) *Die politischen Systeme Westeuropas*, 4., ak-

- tualisierte und uberarbeitete Auflage. Wiesbaden, 2009.
- The Constitution of the Arab Republic of Egypt - approved on 30 Nov 2012 [interaktyvus]. 30 November 2012 [žiūrėta 2013-07-10]. <<http://www.constitutionnet.org/vl/item/new-constitution-arab-republic-egypt-approved-30-nov-2012>>.
- The Constitutional Declaration on 8 July 2013 [interaktyvus]. 8 July 2013 [žiūrėta 2013-07-10]. <<http://www.constitutionnet.org/vl/item/egypt-constitutional-declaration-8-july-2013>>.
- Vainiūtė, M. Vokietijos Federacinės Respublikos Prezidento konstitucinis statusas. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: MES, 2011.
- Vaitiekienė, E.; Mesonis, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.
- Vedel, G. *Manuelélémentaire de Droit Constitutionnel*. Recueil Sirey, 1949.
- Žalimas, D. Lietuvos Respublikos užsienio politikos konstituciniai pagrindai. *Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis: liber amicorum Juozui Žilui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

CONSTITUTIONAL FUNDAMENTALS OF ACTIONS BY EGYPTIAN DEFENSE MINISTER ON JULY 3RD, 2013: COMPARATIVE ANALYSIS

Kristina Kenstavičienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Actions by Egyptian Defense Minister on July 3rd, 2013 raised a question on what sort of means secure democratic military control and whether a democratic state can limit and control the use of force in a democratic manner. For this reason, in comparison with constitutional provisions of other states that embody different forms of government, this article analyses the constitutional status of a state leader as a head of military forces that was infixed in the Constitution of the Arab Republic of Egypt of December 26th, 2012, and also what constitutional fundamentals existed for Egyptian Defense Minister to perform actions on July 3rd, 2013, or to prevent these actions from materializing.*

The process that at the moment is in action in Egypt is an important test for democracy, which up until now the state has been having trouble to pass. When looking at the state government system provisioned by the Constitution of the Arab Republic of Egypt of December 26th, 2012, it becomes clear that the Constitution lacks more visible balance of power, which in turn creates the lack of democracy. Various military councils and military forces are equal to other three state powers (legislative, executive and judicial), but in a democratic country, military institutions of the state cannot be ascribed to state government institutions and furthermore have a priority over them. On the contrary, military state institutions must be liable to civil state institutions and must be controlled by them, and their decisions must be based on decisions by civil state institutions.

Actions by Egyptian Defense Minister on July 3rd, 2013 were performed in breach of constitutional provisions that were set by the nation to live in accordance with, and this Constitution was validated in a referendum. According to the Constitution, Defense Minister is not the Protector of the Constitution; furthermore, no right is provisioned for him to terminate the validity of the Constitution. The Egyptian Constitution does not provide the Defense Minister with a right to dismiss the President of the Republic from the office and to appoint a constitutional jurisdiction judge to a temporary President office. What is more, it was possible to solve a political crisis apparent in a country and to avoid breaches of the Constitution by implementing other constitutional means (no-confidence, impeachment or election institutions).

Keywords: *state leader as a head of military forces, defense minister, military leader, Constitution.*

Kristina Kenstavičienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, parlamentinė teisė, valstybės gynybos konstituciniai pagrindai.

Kristina Kenstavičienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Constitutional and Administrative Law, lector. Research interests: constitutional law, parliamentary law, constitutional fundamentals of state defense.